

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

Постановка проблеми. Успішний розвиток будь-якої країни істотно залежить від її освітньої політики. Як зазначається в документах Міністерства освіти і науки України, сучасні стратегії “спрямовано на подальший розвиток національної системи освіти, адаптацію її до умов соціально орієнтованої економіки, трансформацію та інтеграцію в європейське і світове освітнє співтовариство” [6]. Побудова новітньої української держави неможлива без підготовки фахівців нової якості, що відповідає сучасним світовим стандартам. Освіта є “основою розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорукою майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені” [3]. Але, на жаль, розвиток вищої освіти супроводжується проблемами і суперечностями. Зокрема, академік С. Гончаренко акцентує увагу на розриві “між глобальними потребами суспільства і результатами освіти, між об’єктивними вимогами часу і загальним недостатнім рівнем освіченості, між професійною орієнтацією і потребами особистості в гармонійному задоволенні пізнавальних інтересів...” [2, с. 87]. Але зрозуміло, що навіть у таких складних умовах потрібно виховувати, навчати молоду людину, яка повинна стати професіоналом своєї справи, оскільки це допоможе у розв’язанні проблем майбутнього. І. Бех визначає: “проблема професії, професіонала вже тривалий час є однією з найбільш актуальніших у наукових колах” [1, с. 109]. Таким чином, загальною проблемою постає аналіз умов функціонування нашої системи освіти та визначення шляхів її ефективного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що визначена проблема є безсумнівно актуальною і тому привертає увагу авторитетних дослідників. Про це свідчать роботи таких визнаних учених, як І. Бех, І. Зязюн, С. Гончаренко, В. Кремень, Н. Ничкало, В. Олійник, О. Пономарьов, О. Романовський, С. Сисоєва та ін. Зазначимо, що спільною точкою зору більшості з них є формування конкурентоспроможного фахівця через прищеплення йому творчих здібностей, а також те, що лише фахівець з великої літери здатен сприяти розвитку України як конкурентоспроможної, інтелектуальної, духовної й успішної держави. Однак недостатньо вирішеною проблемою, на думку автора, є аналіз точки зору самих майбутніх фахівців на основні характеристики сучасного спеціаліста і процес його підготовки.

Метою статті є визначення вимог до сучасного фахівця та надання висновків дослідження магістрів вищої школи на основі їх розуміння визначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи проблему особистості фахівця, вважаємо за доцільне розкрити доробки українських науковців з цього приводу. Так, Президент Академії педагогічних наук України В. Кремень у своїх роботах підкреслює необхідність розвитку особистості фахівця протягом усього життя, оскільки сучасне суспільство характеризується динамічними змінами, тому навіть найкращий навчальний заклад не може надати своїм учням такі знання, які б у майбутньому не потребували корекції та розширення. Відповідно, кожна людина повинна самостійно опановувати ту чи іншу інформацію, що потребує від неї певних можливостей. Це може зробити лише інноваційна, самодостатня особистість з адекватною сучасності системою цінностей. Учений наголошує на необхідності формування системи особистісних цінностей,

що потребує корекції. Причиною її корегування є трансформація українського суспільства, глобалізація – “загострення конкуренції між державами-націями...”, через це є важливим “повне усвідомлення дійсних національних інтересів у кожній сфері життєдіяльності й їхнє послідовне відстоювання у конкурентних відносинах з іншими державами” [4, с. 9]. Іншими словами, молода людина – фахівець – повинен бути патріотом своєї країни та мати розвинені почуття приналежності до нації. Особливо важливо, щоб знання, професійна підготовка молодого спеціаліста не стільки відповідала вимогам сьогодення, скільки випереджала їх [5, с. 6].

Саме управлінська еліта, за словами В. Олійника, може зумовити нині та в майбутньому динамічні та якісні зміни у функціонуванні українського суспільства. Але, як підкреслює науковець, вона не повинна бути псевдоелітою, яка лише обіймає відповідні посади, але не має достатньої управлінської компетентності, моральних і лідерських якостей. Для того що змінити таку ситуацію, необхідно ще під час формування еліти, починаючи з підготовки її у родинах, дошкільних навчальних закладах та закінчуючи вишами, корегувати та модернізувати навчально-виховний процес відповідно до вимог сьогодення. Здійснюючи та реалізуючи певні засоби, можна досягти того, що “освіта стане фундаментальною основою трансформації України в демократичну соціальну державу” [7, с. 51].

Освіта повинна бути спрямована на “формування творчих людей глобального інформаційного суспільства XXI століття, здатних до саморозвитку і навчання упродовж життя” – вважає відомий науковець, С. Сисоєва [12, с. 79]. Саме володіння інформаційними технологіями та постійний саморозвиток допоможуть молодим фахівцям бути конкурентоспроможними на сучасному ринку праці. Кожен з них повинен розуміти, що “отримати знання один раз на все життя неможливо” [12, с. 81]. Серед головних умінь сучасного спеціаліста повинно також бути вміння творчо працювати, використовувати свої творчі здібності, оскільки вони допомагають у нестандартних життєвих особистісних та професійних ситуаціях вчиняти правильно та взагалі адаптуватися до швидкоплинного сучасного життя. Отже, завданням сучасної освіти є підготовка фахівців, “конкурентоспроможних на сучасному ринку праці і здатних працювати задля зміцнення й утвердження авторитету України як суверенної, демократичної, соціальної та правової держави” [12, с. 84].

Динамічний розвиток сучасного суспільства спричиняє проблему професіонала, який має відповідати певним вимогам. Зокрема, І. Бех вказує, що одними з головних проблем сучасного спеціаліста є постійне професійне перевантаження, діяльність у складних напружених умовах, у ситуаціях конфлікту тощо. Вчений вказує на необхідність “ліквідації конфліктів усіх рівнів і форм”, з чим, на думку автора статті, неможливо погодитися, оскільки конфлікт – це сила, яка дає можливість суспільству розвиватися. Вважаємо доречним навести цитату американського конфліктолога Ч. Диксона: “Якщо у Вашому житті немає конфліктів, перевірте, чи є у Вас пульс”. Головною вимогою до фахівця І. Бех вважає вміння приймати рішення у нетипових професійних ситуаціях, що передбачає вміння правильно оцінювати виниклу ситуацію. А передумовою майбутньої успішної професійної діяльності є осмислений, самостійний вибір молоді людини ще під час обирання навчального закладу. Тільки тоді, коли обрана професія є щабелем для побудови успішного життєвого шляху, можна говорити про те, що “професійна діяльність набуває особистісного відтінку та здатна відображати і втілювати себе через особистість” [1, с. 110].

Отже, одним з головних завдань української держави є виховання та підготовка молодого фахівця, що зможе відповідати сучасним стандартам і бути конкурентоспроможним на ринку праці. (НТУ „ХП”) Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут” реалізує інноваційну Концепцію формування гуманітарно-технічної еліти. В її основу “покладено необхідність розв’язання актуальних проблем

освіти з урахуванням основних світових тенденцій розвитку перспективних технологій ... та нових суспільних вимог до професійної компетентності, морально-етичних принципів і переконань, життєвих цінностей та ідеалів, а також до професійно значимих особистісних якостей...” [13, с. 33]. Одним з її авторів є О. Романовський, аналіз праць якого свідчить про розуміння ним сучасного фахівця як конкурентоспроможної людини, якій притаманна здатність до самоуправління, самоаналізу, самоорганізації, саморегулювання, самоконтролю та самокорекції [10, с. 8]. Фактично одним з головних завдань філософії сучасної освіти є формування самодостатньої, духовно та творчо розвинutoї особистості, що повинна досягти успіху. Зокрема, вчений вважає, що творчі здібності є одним з факторів реалізації потенціалу людини.

Важливим доробком у дослідженні проблеми формування особистості фахівця є наукові роботи О. Пономарьова. Він вказує на існування суперечності між зростанням вимог до спеціаліста через нові умови суспільного розвитку та помітним падінням інтересу молоді до освіти, потребою суспільства до конкурентоспроможних фахівців і пасивним ставленням студентства до оволодіння знаннями. Ці протиріччя можна розв'язати за умови активної участі майбутніх фахівців у процесі творення суспільних змін, розвитку внутрішньої потреби молоді у навичках самостійної творчої діяльності [8, с. 10].

Зазначимо, що поняття “сучасний фахівець” тісно пов'язане з такими дефініціями, як професіонал, професіоналізм, конкурентоспроможний спеціаліст. Розкриваючи такий зв'язок, необхідно підкреслити, що поняття професії визначається як рід занять, трудової діяльності, що потребує фахових теоретичних знань та практичних умінь й навичок. Професія “виокремлює особистість з-поміж інших ... та є умовою та основою самовизначення індивіда” [1, с. 109]. У свою чергу, професіоналом є лише кваліфікований фахівець, майстер своєї справи. Вважаємо, що ознаками професіоналізму є наявність мети діяльності; конкретний рівень сформованості спеціальних знань та умінь; усвідомлення пріоритету соціокультурних норм; творчий підхід до виконання професійної діяльності; зворотний зв'язок особистості з результатами своєї праці. Більш того, для справжнього професіонала ця діяльність є однією з найважливіших життєвих цінностей.

Оволодіння будь-якою професією зумовлює соціальне самоутвердження особистості, розкриття власних сил, її всебічний (фізичний, моральний, психічний) розвиток.

Критерієм і показником рівня розвитку особистості професіонала є рівень взаємозв'язку моральності, цілісності й соціальної зрілості. Саме цілісність як одна з фундаментальних характеристик особистості професіонала визначається глибиною її включення у соціокультурний контекст, якістю її перетворювальної діяльності. Таким чином, критерієм професіоналізму є розроблені та обґрунтовані показники (професіограма, освітньо-кваліфікаційна характеристика тощо) рівня сформованості різних якостей особистості залежно від специфіки професії.

Отже, аналіз наукових праць провідних учених України свідчить про нагальність проблеми формування особистості молодого фахівця з урахуванням вимог сучасного українського суспільства. Цікавим із цього приводу вважаємо дослідження точки зору самих майбутніх фахівців, результати якого наведемо нижче.

Для реалізації поставленої у статті мети в НТУ „ХПІ” за допомогою відповідно розробленої методики було проведено дослідження думок 112-ти магістрів вищої школи (з них 42 юнаки та 70 дівчат, середній вік яких становив 22 роки), а також 28-ми молодих працевлаштованих фахівців НТУ „ХПІ”.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що поняття „методика” – це конкретні принципи, форми та засоби використання методів, за допомогою яких здійснюється більш глибоке пізнання різноманітних педагогічних проблем та їх розв’язання.

Головними завданнями розробленої методики було, по-перше, виявлення думок магістрів щодо якостей та рис особистості майбутніх фахівців, які відповідають умовам сучасного ринку праці; по-друге, визначення типових складних ситуацій у майбутній професійній діяльності з подальшим наданням рекомендацій стосовно їх розв’язання. Методи, які було використано – це бесіда, опитування й анкетування.

Організація дослідження передбачала зустрічі зі студентами, в рамках яких пропонувалося на чистому аркуші написати якості, що потрібні ефективному спеціалісту. Наступним кроком було роздавання бланків з цими характеристиками, які студенти мали ранжувати за ступенем важливості у професійній діяльності (ранг 1 надавався найважливішій рисі на думку досліджуваного та ін.).

Завдяки анкетуванню було виявлено оцінку тих якостей і рис особистості молодого фахівця, що сприятимуть ефективному здійсненню мети професійної діяльності (рис. 1).

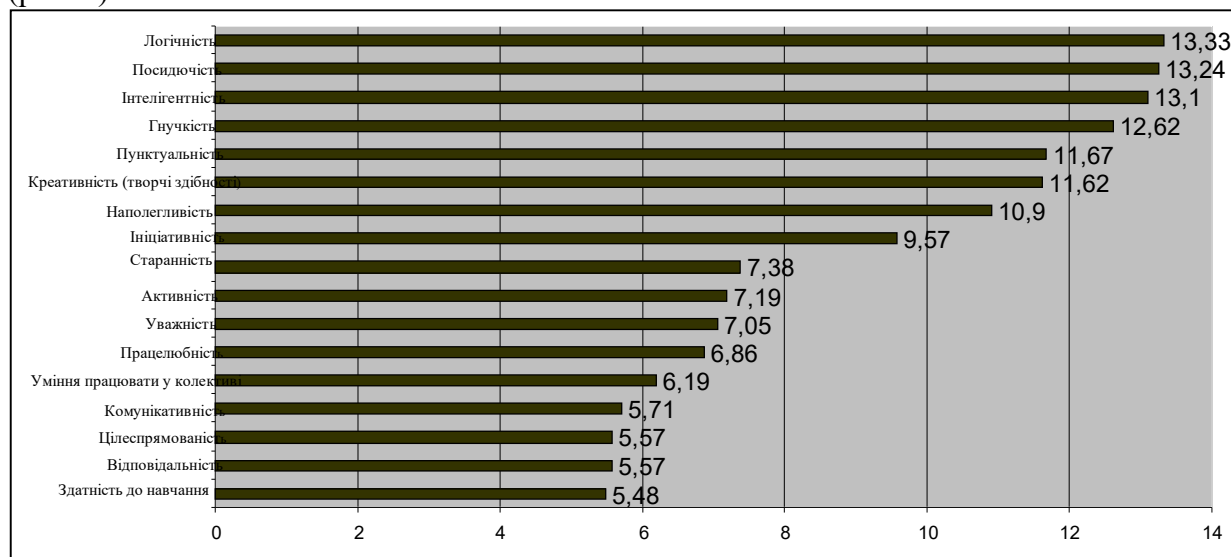

Рис. 1. Ранги якостей молодого фахівця (результати опитувань магістрів вищої школи)

Аналіз свідчить, що перші місця (з невеликим відривом) посіли такі якості, як здатність до навчання, відповідальність, цілеспрямованість і комунікативність. У процесі бесід з магістрами виявилось, що здатність до навчання є найголовнішою рисою для професійної діяльності спеціаліста, оскільки, на думку респондентів, молодому фахівцю доводиться постійно пристосовуватися до швидкоплинних змін у суспільстві, пов’язаних з розвитком української економіки. А як показало опитування, близько 60% студентів працює або працювали під час навчання, тому вони на власному досвіді зрозуміли необхідність цієї риси. Даний факт свідчить, що думки майбутнього покоління фахівців переключаються з науковими доробками українських вчених, зокрема, з аналізом тенденцій розвитку неперервної освіти або освіти протягом життя. Як вважає С. Сисоєва: “неперервна професійна освіта і саморозвиток фахівців є необхідною умовою існування організацій в сучасному економічному просторі” [12, с. 80]. Важливо зазначити, що креативні здібності хоча й посіли лише 13 місце, але взагалі відмічені магістрами вищої школи, що теж збігається з думками науковців. Так, О. Романовський вказує на необхідність міркувати творчо. Розвиток творчості передбачає, передусім, розвиток уяви, як одного з психологічних феноменів, завдяки якому старі факти, ідеї та

концепції перетворюються у нові. Уяву часто називають творчою силою душі. Саме розвинена уява входить до складових портрета успішної людини [11].

Взагалі, результати проведення опитування щодо визначення рис та якостей майбутнього успішного фахівця відповідають вимогам сучасного українського ринку праці, але як зазначають більшість з опитаних респондентів, не всі з перелічених ними якостей розвинені у них повною мірою. Через це молоді спеціалісти відчувають труднощі адаптації на підприємстві чи організації, куди приходять працювати. Оскільки в процесі бесід з магістрами були порушені проблеми майбутнього працевлаштування автором статті проведено додаткове дослідження з випускниками університету з метою визначення труднощів професійної адаптації. Зокрема було одержано наступні результати (рис. 2).

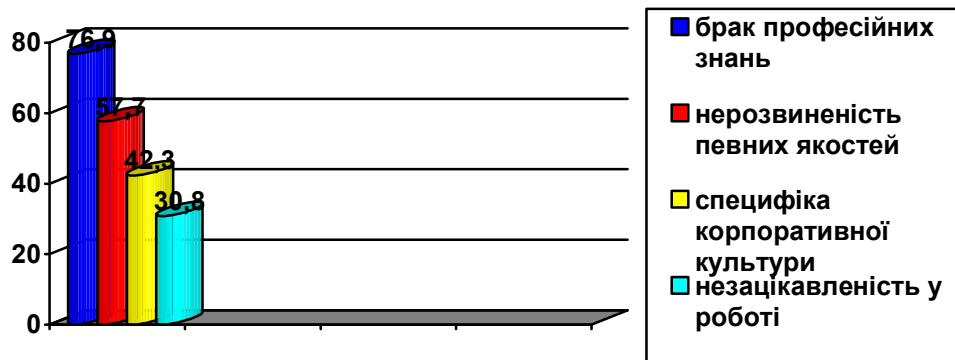

Рис. 2. Причини порушення процесу адаптації випускників ВНЗ (%)

Аналізуючи одержані результати, причину ускладнення адаптації молодих фахівців, розглянемо більш детально на першу – брак професійних знань (76,9 %). У процесі бесіди було встановлено, що досить часто спеціалісти йдуть працювати не за фахом, але здобуті під час навчання знання та уміння стають базою для їх перекваліфікації у майбутньому. Фахівці визначили якості, які, на їх думку, потрібно розвивати: комунікативність, лідерські риси та ін., отже, психолого-педагогічна підготовка є важливою ще під час оволодіння спеціальністю. Саме такі якості та низку інших розкриває О. Пономарьов, досліджуючи професійну і соціальну компетентності у загальній структурі моделі спеціаліста, оскільки “постіндустріальний характер суспільного розвитку, глобалізація та широка інформатизація усіх сторін життя зумовлюють низку принципово нових вимог до особистості фахівця” [9, с. 51]. Проте більшість опитаних фахівців зазначають, що всі причини професійної дезадаптації можна подолати, якщо постійно самовдосконалюватися, саморозвиватися й актуалізувати свої потенційні можливості.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

По-перше, складні суспільно-політичні та економічні умови в Україні негативно впливають на організацію та якість професійної підготовки фахівців.

По-друге, реальні потреби стратегічного розвитку України, насамперед, підвищення її конкурентоспроможності, потребують істотного підвищення якості професійної підготовки. Це, до речі, розуміють самі студенти й молоді фахівці.

По-третє, цілі, шляхи і характер розвитку професійної підготовки детально окреслено у працях провідних учених педагогів-практиків. Їх напрацювання мають стати основою вдосконалення змісту освіти, організації навчально-виховного процесу і підвищення педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу вищої школи.

Список літератури: 1. Бех І.Д. Становлення професіонала в сучасних соціальних умовах / І.Д. Бех // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 109-116. 2. Гончаренко С.У. Фундаменталізація професійної освіти як дидактичний принцип / С.У. Гончаренко // Теорія і практика управління соціальними системами. –

2008. – № 2. – С. 87-92. 3. Державна національна програма “Освіта (Україна ХХІ століття)”. – К.: Райдуга, 1994. – 61 с. 4. *Кремень В.Г.* Освітня діяльність і інтелект: проблеми формування національної інтелігенції / В.Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 3-12. 5. *Кремень В.Г.* Якісна освіта як вимога ХХІ століття / В.Г. Кремень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти – 2007. – Вип.15-16(19-20). – С. 3-10. 6. Наказ МОН України № 612 від 13.07.2007 „Про затвердження Плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та її інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2010 року”. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.mon.gov.ua/laws/MON_612_07.doc 7. *Олійник В.В.* Концептуальні підходи до формування ціннісної управлінської еліти в освітньому середовищі / В.В. Олійник / Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 45-52. 8. *Пономарьов О.С.* Логіка самостійної діяльності студентів у системі їх особистісного розвитку // О.С. Пономарьов / Теорія і практика управління соціальними системами. – 2007. – № 4. – С. 10-19. 9. *Пономарьов О.С.* Модель спеціаліста як джерело вибору та обґрунтування змісту професійної освіти: Текст лекції. / Пономарьов О.С. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2006. – 58 с. 10. *Романовский А.Г.* Формирование конкурентоспособного специалиста как стратегическая задача философии современного образования / А.Г. Романовский // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 3. – С. 3-10. 11. *Романовський О.Г.* Філософія досягнення успіху / О.Г. Романовський, В.Є. Михайліченко – Харків: НТУ „ХПІ”, 2003. – 691 с. 12. *Сисоева С.О.* Творчість і технології у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти / С.О. Сисоева // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2008. – № 2. – С. 79-86. 13. *Товажнянський Л.Л.* Концепція формування гуманітарно-технічної еліти в НТУ “ХПІ” та шляхи її реалізації / Л.Л. Товажнянський, О.Г. Романовський, О.С. Пономарьов. – Харків: НТУ “ХПІ”, 2004. – 416 с.

Н.В. Подбуцкая

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ МОЛОДЫХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье проанализированы труды ученых по проблеме современного конкурентоспособного молодого специалиста. Раскрыты требования общества к осуществлению деятельности профессионалом своего дела. Представлены результаты исследования, респондентами которого стали магистры высшей школы. Исследование было проведено с целью выявления точки зрения будущих выпускников на проблему качеств, которыми должен обладать молодой специалист.

N. Podbutskaya

THE ISSUE OF THE DAY PROFESSIONAL PREPARATION OF MODERN SPECIALISTS

In the article an author is analyses works of scientists on issue of modern rivaling young specialist. The requirements of society to realization of activity are exposed by the business professional. The results of research respondents of which was become by the master's degrees of higher school are also presented. Research was conducted with the purpose of exposure of point of view of future graduating students on the problem of qualities which must be at young specialist. *Стаття надійшла до редакційної колегії 18.02.2010*